

Prostorska identiteta - koncept različnosti

ANDREJ ČERNE

IZVLEČEK

Prostor ni namenjen zgolj odkrivanju obstoječega, marveč predvsem tistega, kar naj bi bilo ustvarjeno. Pokrajine so vedno bile, so in bodo tudi v bodoče nestabilne oblike, za katere so značilni različni procesi. Gre za koncept, ki spoštuje pristop k različnosti prostora, družbe, ekosistemov in kultur. Bivanje pomeni v prvi vrsti "identifikacijo z okoljem". Človekova izguba identifikacije s pokrajino, krajem, z naravnimi in po človeku ustvarjenimi stvarmi pomeni stvarno izgubo identitete.

Pri globalizaciji gre za novo prostorsko delitev dela, koncentracijo prebivalcev in delovne sile, nova območja rabe naravnih virov in nastajanje novih trgov. Modernost sveta ne sme pomeniti izginjanje nemodernega, marveč naj prispeva k njegovemu varovanju in ponovnemu ustvarjanju, saj so spomini na preteklost upanja za prihodnost. Prebivalci v določenih območjih z določeno kontinuiteto zahtevajo in branijo lasten življenski prostor.

Ključne besede: različnost prostorov, človekova identifikacija, prostorska identiteta, konkretizacija identitete, ustvarjanje območij, globalna prostorska hierarhija

ABSTRACT

SPATIAL IDENTITY - THE CONCEPT OF DIVERSITY

Space is not intended for discovering that which exists, but that which should be created. Regions have always been and will remain unstable forms with various characteristic processes. This is a matter of concept, observing the diversity of space, society, ecosystems and cultures. Being, first of all, means 'identification with the environment'. Man's identification with a region, place, natural and man-made things means a real loss of identity. Globalisation involves a new spatial division of work, concentration of the population and labour force, new areas of natural-resources exploitation and creation of new markets. The modernisation of the world must not signify the disappearance of all that is non-modern, but it should contribute to its protection and re-creation, since the memories of the past are the hope for the future. Inhabitants in certain areas with certain identities need and will protect their own living space.

Key words: Diversity of spaces, human identification, spatial identity, specification of identity, creation of areas, global spatial hierarchy

Prostor ni namenjen zgolj odkrivanju, spoznavanju in razumevanju tistega, kar obstaja, marveč predvsem tistega, kar naj bi bilo ustvarjeno. Ustvarjen pa je zato, da v njem žive ljudje v posebnih prostorskih konceptih in kontekstih, ki so različni svetovi, ne pa samo enaki svetovi z različno pripisanimi lastnostmi, saj pomenijo območja geografskih razlik in drugačnosti, raznovrstnosti vrednot in življenjskih opozicij, a hkrati tudi območje delovanja in vplivov različnih politik. Ne moremo ga obravnavati torej kot nediferencirano prostorsko enoto, marveč kot nekaj, kar je raznovrstno in pogosto v notranjih protislovjih. Pri tem ne gre za geografske razlike same po sebi, marveč predvsem za pomene teh razlik z vidika prostora in časa. Geografske razlike seveda nikoli niso absolutna drugačnost, popolna odsotnost razmerij ali skupnih lastnosti. Podobnost kot merilo različnosti in drugačnosti zahteva prav tako pozornost, kot ustvarjanje drugačnosti in različnosti. Nobene ne moremo opredeljevati brez druge. Odkrivanje podobnosti pomeni odkrivanje tistih lastnosti, ki so temeljnega pomena za oblikovanje zvez med navidezno različnimi območji, družbenimi skupnostmi in posameznimi lastnostmi. Znotraj tega konteksta se seveda nikoli ne moremo izogniti univerzalnosti, ki je zasnovana na dialektičnih razmerjih s posebnostmi. Merila univerzalnosti so vedno opredeljena tudi s posebnostmi. Univerzalnost pa mora biti zasnovana kot različnost ustvarjanja, ki poteka na zelo različnih prostorskih ravneh in v zelo različnih obdobjih.

Pokrajine so vedno bile, so ter bodo tudi v bodoče nestabilne oblike, za katere so značilni različni procesi, ki vplivajo na njihovo nastajanje in razvoj in ne nazadnje tudi povzročajo njihov razpad. V kolikor je dosežena določena stopnja stabilnosti, je ta praviloma izjemna in prisilna oblika, ki lahko povzroča številna družbena, regionalna in urbana nasprotja. Tiste pokrajine, ki se ne morejo prilagajati različnosti, migracijskim gibanjem, novim oblikam in načinom življenja in gospodarski, prostorski, kulturni ter politični in vrednostni različnosti, bodo propadle oziroma zamrle ali zaradi okostenelosti in stagnacije ali zaradi nasilnih konfliktov.

Različnih geografskih območij ne moremo obravnavati zunaj geografskega konteksta. Kaj se dogaja s pokrajinami, regijami, urbanimi območji in različnimi kraji, ne moremo razumeti zunaj geografskih razmerij, ki vplivajo na nastajanje teh enot, kakor tudi ne moremo razumeti geografskih razmerij neodvisno od tega, kar se dogaja v določenih območjih. Različne prostorske enote so na določen način utelešene v stvarnih procesih, katerih lastnosti ne moremo preučevati neodvisno od različne "prostorske časovnosti", ki jo taki procesi vsebujejo. To pa pomeni upoštevanje prostora, ki:

- sovpada z življenjskim prostorom, nad katerim poskuša večina ljudi doseči določeno stopnjo avtonomnega nadzora;
 - obstaja na vseh ravneh, od najmanjše do največje, in vsi smo istočasno prebivalci različnih in tudi posameznih prostorskih skupnosti na različnih ravneh;
 - je eden izmed pomembnih virov človekovega povezovanja in človekovih vezi;
 - ustvarja splošno blaginjo, povezuje sedanost s preteklostjo in prihodnostjo in
 - pomeni vzgajanje etike varstva in skrbi za človeka in okolje.
- Hkrati pa to zahteva spoznavanje in razumevanje:
- medsebojne odvisnosti racionalnega ekonomskega razmišljanja in moralnih odnosov;
 - pomena človekovega življenjskega prostora in človekovih interesov glede izboljševanja pogojev za življenje in bivanje;
 - družbenih vrednot vsakega življenja skupnosti in
 - zahtev prihodnjih generacij pri sprejemanju sedanjih razvojnih odločitev.

Gre torej za koncept, ki spoštuje geografski pristop k različnosti prostora, družbe, ekosistemov in kultur. Gre za geografski prostor, za pluralnost različnih prostorov in ne

za en vseobsegajoči super prostor s številnimi različnimi področji substanc. Različna geografska območja so pravzaprav sistem urejene prostorske različnosti, kjer je prostor individualiziran kot enkratni prostor, na podlagi vzajemnih razmerij in medsebojne povezanosti vseh njihovih sestavnih delov. Celo več, gre za opredeljevanje prostora kot razmerja med lastnostmi in ne kot razmerja med substancami.

Vsak izmed nas pripada posameznim "geografskim območjem", ki so opredeljena v večji meri s krajem, v katerem živimo, krajem, kjer delamo, in ljudmi, s katerimi delimo naše življenje. Bivanje pomeni v prvi vrsti "identifikacijo z okoljem" zato je izrednega pomena odkrivanje, spoznavanje in razumevanje različnih pomenov, ki so potencialno prisotni v različnih geografskih območjih. Le-ta tvorijo neko vrsto prostorske identitete, ki je opredeljena več ali manj z medsebojnim prepletanjem izjemnosti, posebnosti in univerzalnosti. Geografska območja delujejo lahko kot mnemotika, ki je povezana z določenimi pomeni, na podlagi katerih se gradi občutek za regionalno in prostorsko identiteto ter družbene vrednote skupnosti. Če izgubimo sposobnost bivanja, izgubimo naše korenine. Človek se mora znati orientirati, vedeti mora, kje je, poleg tega pa se mora identificirati z geografskim okoljem, vedeti mora, kako je v določenem prostoru. Človekova izguba identifikacije s pokrajino, krajem, z naravnimi in po človeku ustvarjenimi stvarmi pomeni stvarno izgubo identitete. Če je geografski prostor resnični temeljni vidik človekovega bivanja, če je res vir varnosti in identitete za posameznika in skupnost, potem je potrebno ohranjati in razvijati različne pomene prostorskih struktur, pojavov in procesov. Spoštovanje regionalne in prostorske identitete ne sme pomeniti kopiranja starih modelov, marveč konkretizacijo identitete in njene razlage na vedno nove načine.

Geografska območja ne nastajajo sama od sebe, marveč jih je potrebno ustvariti. Ustvariti pa jih ne moremo brez različnih prizadevanj v prostoru in času. Ta proces poteka neprestano in vsak izmed nas mora delovati znotraj tega procesa, saj je nastajanje regij v večji meri odvisno od sodelovanja celotne družbe in ne zgolj od individualnega darvinističnega boja za preživetje. Geografska območja - materialna, reprezentativna in simbolna - smo podcedovali od prejšnjih generacij. Nastala so z ustvarjanjem materialnega, simbolnega in namišljenega prostora. Prostorski vzorec nastajanja geografskih območij torej ni determiniran vnaprej, marveč poteka znotraj geografske logike razvoja. O geografskih območjih je potrebno razmišljati torej kot o procesu, ne pa kot o stvareh oziroma predmetih. Preseči je potrebno tiste pristope, ki obravnavajo prostor kot pasivno bogastvo, ki ga lahko ocenimo in vrednotimo v monetarnem smislu.

Različna geografska območja so nastala z različnimi medsebojno součinkujočimi procesi, ki so vplivali na nastanek teh območij na različnih prostorskih ravneh in v različnih obdobjih. Ne gre torej za geografska območja, ki so dana, po naravi ali zgodovini, za različne prostorske enote kot stvari, marveč za geografska območja, ki so nestabilni proizvod različnih pojavov in procesov, ki nastajajo na različnih prostorskih ravneh in v različnih obdobjih. Različna geografska območja moramo obravnavati kot individualne kraje, ne pa kot abstraktne prostore, kjer imajo "nevidne" sile tržnega gospodarstva prosto pot. Različna geografska območja so na nek način materializacija zgodovine oziroma območja materializiranega človekovega dela in ne samo kraj različnih dogodkov. Zato jih velja razumeti torej kot notranje raznolike dialektične in dinamične oblike relativne "trajnosti", podvržene neprestanim spremembam znotraj splošne prostorske in časovne dinamike razvoja. Prostorska struktura različnih geografskih območij ni stabilna, ni večno stanje razmerij. Po pravilu se geografska območja spreminjajo, včasih zelo hitro.

Soočeni smo s procesi neenakega geografskega in zgodovinskega (prostorsko-časovnega) razvoja. Temeljna skrb globalizacije je namenjena deregulaciji, privatizaciji

podjetij v lasti države, odstranitvi tarifnih zapor, merilom za spodbujanje izvozne naravnane proizvodnje, devalvaciji nacionalnih valut zaradi pocenitve izvoza in "doseganju pravilnega delovanja tržišča" z ukinjanjem podpor in ustanavljanjem "pravilnih cen", ki bi omogočali učinkovito dolgoročno rast. Gre za novo prostorsko delitev dela, koncentracijo prebivalcev in delovne sile, nova območja rabe naravnih virov in nastajanje novih trgov. Geografske razlike so zato v večji meri rezultat logike neneakomernega prostorskega in časovnega investiranja kapitala, delitve dela, segmentacije reproduktivnih dejavnosti znotraj posameznih različnih geografskih pogojev in razmer.

Spreminjanje strukture prostora, pojavov in procesov ter njihovih razmerij vpliva na spremembo relativnega položaja posameznih geografskih območij znotraj globalnega vzorca prostorskih razmerij in akumulacije kapitala. Učinek ni v popolnem eliminiranju pomena geografskega prostora, marveč v spreminjanju njegovega relativnega pomena. Čeprav velja na drugi strani tudi spoznanje, da se je "monopolna moč" posameznih geografskih območij zaradi povečane prostorske mobilnosti finančnega kapitala, proizvodnje, trgovine in potrošnje močno zmanjšala. Oblika, funkcija in relativen položaj posameznih geografskih območij je v neposrednem razmerju z njihovo stopnjo integracije v globalno prostorsko hierarhijo. Le-ta pa se izraža z relativno stopnjo globalne gospodarske moči, ki je razporejena med različnimi geografskimi območji. Večja možnost izbire lokacij omogoča, da kapital v večji meri izkorišča prednosti razlik v kakovosti virov med različnimi geografskimi območji, ki so se sedaj znašla v medsebojnem konkurenčnem boju za mobilni kapital. Povezovanje in pridobivanje večje vloge v svetovnem sistemu zahteva povečevanje investicij v "mega-projekte" in povečano mobilnost prebivalstva. Prepletanje fizične in družbene infrastrukture, kakovost delovne sile, družbena in politična regulacija, kulturno in družbeno življenje, ki ga lahko ponudi posamezno območje, vse to pomembneje vpliva na večjo ali manjšo prostorsko privlačnost za kapital. Posamezna geografska območja poskušajo postati bolj konkurenčna (antagonistična in izključujoča) zaradi pridobivanja novih in/ali ohranjanja starih investicij. Znotraj tega procesa je postalo izrednega pomena poudarjanje določenih prostorskih kakovosti (turistična območja, območja za upokojene, skupnosti z novimi življenjskimi stili itd.). Regionalni razvoj je postal v nekem smislu predmet konkurenčnega boja.

Konkurenca med različnimi geografskimi območji seveda ni zgolj na področju proizvodnje, marveč tudi na področju potrošnje, ki se kaže predvsem v ustvarjanju prijetnih ambientov kulturnih središč, zasnovi urbanih ali regionalnih pokrajin itd. Investicije v potrošnjo, prodajanje "imagea" kraja, tekmovanje pri opredeljevanju kulturnega in simbolnega kapitala, oživljanje krajevnih tradicij ter različne privlačnosti za potrošnika postajajo del vsakodnevene konkurence med različnimi območji. Večina postmoderne proizvodnje, arhitekture in urbanega designa se je usmerila v prodajo identitete pokrajin in krajev kot oblike materialne kulture. Proces modernizacije, akumulacije kapitala, gospodarske in prostorske integracije vpliva več ali manj negativno na prostorsko in regionalno identiteto. Globalno gospodarstvo nima posebnega odnosa do geografskih, regionalnih in lokalnih značilnosti oziroma regionalne in lokalne zgodovine. Pri modernizaciji je poudarek seveda na materializmu, objektivni znanosti, individualizmu in liberalni demokraciji.

Modernost seveda ne sme pomeniti izginjanje nemodernega sveta, marveč naj prispeva k njegovemu varovanju in ponovnemu ustvarjanju, saj so spomini na preteklost seveda tudi upanja za prihodnost. Prav regionalna in lokalna raven pa sta tisti prostorski enoti, ki sta ozemeljski privilegij prebivalcev, ki žive in bivajo na tem območju. Prizorišče regij je lokalno, vendar ne v smislu, da je zaprt pred globalnimi

vplivi, marveč v smislu vključevanja v civilno družbo v razmerju do države in ekonomij gospodarskih organizacij. Prebivalci v določenih območjih z določeno kontinuiteto zahtevajo in branijo lasten življenjski prostor. Ljudje žele zaščititi prostor, od katerega je odvisno njihovo življenje in bivanje. Na nadzor skupnosti nad njenim življenjskim prostorom pa vplivata na eni strani odgovornost države do skupnosti, in na drugi sposobnost skupnosti, da zahteva učinkovit nadzor nad razvojem znotraj lastnega ozemlja. Gre torej za preprosto idejo o varovanju, zaščiti nečesa, kar je najbolj intimno povezano s človekovim življenjem. Le-ta pa tvori temelje za večjo stopnjo prostorske samoopredelitve. Različna geografska območja morajo zagotavljati dovolj prostora za aktivno participacijo državljanov. Omogočati morajo različnost pri ustvarjanju grajenega okolja in sodelovanje z lokalnimi skupinami. Območja morajo postati povezovalni element med državo, civilno družbo in ekonomijo gospodarskih organizacij, saj gre prav pri "civilni družbi" za vzpostavljanje odnosov med različnimi vidiki družbe, ne pa za opredeljevanje posameznih delov družbe.

LITERATURA

- Barnes, T. J. (1996). *Logistic of Dislocation. Models, Metaphors and Meanings of Economic Space*, The Guilford Press, London.
- Černe, A. (1997). *Geografija - prostorski koncepti in planiranje*. Dela 12, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Ljubljana, Ljubljana, str. 81-93.
- Harvey, D. (1990). *Between Space and Time. Reflections on the Geographical Imagination*. *Annals, Association of American Geographers*, 80, str. 418-434.
- Whitehead, A. (1920). *The Concept of Nature*. Cambridge.